

ПЕНІТЕНЦІАРНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Пузирьов М. С.

*доктор юридичних наук, старший дослідник,
професор кафедри правових дисциплін гуманітарного факультету
Національної академії Національної гвардії України
м. Вінниця, Україна*

Батюк О. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри державної безпеки
Волинського національного університету імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Потреба в розробленні доктринальних засад пенітенціарної безпеки як складової державної безпеки зумовлена не лише наявними науковими напрацюваннями у цій сфері, а й сучасним станом реформування пенітенціарної системи України [1], що відбувається, більше того, в умовах воєнного часу.

Так, збройна агресія російської федерації проти України породила нові виклики для сектору безпеки та оборони України. Місця несвободи України, як правоохоронні органи в межах сил безпеки, не стали винятком, адже збройна агресія російської федерації та відсіч їй з боку сил оборони та безпеки України зумовили появу такої нової для нашої держави категорії, як військовополонені.

Постало питання про відповідальних суб'єктів, які забезпечували б їх тримання. Такими суб'єктами стали місця несвободи Міністерства юстиції України. Тому принагідно звернемо увагу на їх структуру, яка визначена ст. 11 Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) України [2] і до якої після введення в Україні правового режиму воєнного стану [3] було внесено відповідні зміни [4].

З урахуванням усіх видозмін, нині установами виконання покарань є: арештні доми, кримінально-виконавчі установи, спеціальні виховні установи (виховні колонії), слідчі ізолятори у випадках, передбачених КВК України (ч. 2 ст. 11). У свою чергу, кримінально-виконавчі установи поділяються на кримінально-виконавчі установи відкритого типу (виправні центри) і кримінально-виконавчі установи закритого типу (виправні колонії) (ч. 3 ст. 11). А виправні колонії поділяються на колонії мінімального, середнього і максимального рівнів безпеки.

У разі необхідності в межах однієї виправної колонії можуть створюватися сектори з різними рівнями безпеки (ч. 4 ст. 11).

Згідно з ч. 5 ст. 11 КВК України, виправні колонії мінімального рівня безпеки поділяються на колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання і колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання. На підставі ч. 6 ст. 11 у виправних колоніях можуть створюватися сектори для тримання осіб, узятих під варту, за умови забезпечення ізоляції від засуджених, які тримаються у цій установі.

Важливо наголосити на положеннях ч. 7 ст. 11 КВК України, відповідно до якої під час дії воєнного стану в Україні у зв'язку з неможливістю доставлення військовополонених безпосередньо до табору для тримання військовополонених, з метою забезпечення їхнього життя та здоров'я такі особи можуть тимчасово перебувати в дільницях для тримання військовополонених, утворених у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, середнього та максимального рівнів безпеки. Військовополонені, які перебувають у дільницях для тримання військовополонених, переміщуються до табору для тримання військовополонених, як тільки таке безпечне переміщення стане практично можливим [2].

На існуванні суттєвих проблем у пенітенціарній сфері та напрямів їх подолання в умовах воєнного часу наголошують провідні вітчизняні вчені. Так, професор І. Г. Богатирьов до найбільш важливих напрямів подальшого функціонування пенітенціарної системи України в умовах воєнного стану відносить такі, як:

- збільшення в бюджеті держави видатків на функціонування пенітенціарної системи України;
- залучення до її реформування зарубіжних інвестицій;
- розширення можливостей науки та інститутів громадянського суспільства у наданні підтримки та допомоги пенітенціарній системі України;
- посилення координаційної діяльності Офісу Генерального прокурора щодо нагляду за утриманням військовополонених в спеціально створених дільницях місць несвободи [5, с. 22].

Інший вітчизняний фахівець у сфері пенітенціарного права О. О. Шкута доводить, що детермінантів виникнення загроз особистій безпеці засуджених у місцях несвободи в умовах воєнного стану багато. Важливим засобом реалізації прав засуджених на безпеку вчений вважає створення достатніх, дієвих законодавчих механізмів відповідного правового регулювання, спрямованих на забезпечення особистої безпеки засуджених у місцях несвободи України в умовах воєнного стану [6, с. 36].

Розгляд питання про пенітенціарну безпеку як складову державної безпеки зумовлена діалектичним взаємозв'язком категорій «небезпека – безпека». Зважаючи на це, нині «небезпека» у процесі виконання/відбування покарань в місцях несвободи Міністерства юстиції України представлена низкою факторів, усунення (шляхом антикриміногенного впливу) яких в ідеалі має свій результат – стан пенітенціарної убезпеченості (забезпечення пенітенціарної безпеки). До факторів пенітенціарної небезпеки, спираючись на результати наукових та емпіричних (у тому числі авторських) досліджень, ми відносимо такі, як:

- перебування певної частини засуджених і пенітенціарного персоналу на тимчасово окупованих територіях, а також у районах ведення бойових дій;

- насильство серед засуджених, персоналу та в різних варіаціях взаємодія таких категорій;

- стратифікацію засуджених у межах негласних норм кримінальної (тюремної) субкультури, що здатна зумовлювати такі латентні форми насильства, як психологічне, економічне, сексуальне;

- пенітенціарну злочинність, «вінець» якої у контексті пенітенціарної небезпеки становить насильницька злочинність у місцях несвободи;

- різні форми зловживань персоналу установ виконання покарань по відношенню до засуджених, що виявляється в усіх чотирьох формах пенітенціарного насильства – фізичного, психологічного, економічного, сексуального;

- ненасильницькі протиправні дії пенітенціарного персоналу, часто пов'язані з корупцією, результатом чого є різні види латентних як пенітенціарних, так і постпенітенціарних загроз для кримінально-виконавчої системи й суспільства і держави загалом. У такому разі локальна небезпека (рівень установ виконання покарань) переростає в галузеву (рівень пенітенціарної системи), а далі – в національну (загальнодержавний рівень) в результаті впливу на стан, динаміку, тенденції та структуру рецидивної (постпенітенціарної) злочинності.

За таких обставин можемо визначити пенітенціарну безпеку як стан захищеності засуджених, персоналу, інших осіб (у тому числі військово-полонених) від небезпек та загроз під час перебування в місцях несвободи Міністерства юстиції України, що в підсумку сприяє досягненню мети захисту інтересів особи, суспільства і держави. Окрім забезпечення пенітенціарної безпеки, досягненню означеної мети, відповідно до ч. 1 ст. 1 КВК України (тобто засобами її досягнення) сприяє створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як

засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими.

Література

1. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 р. № 1153-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.09.2023).

2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 20.09.2023).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування питань, пов'язаних із військовополоненими в особливий період : Закон України від 24.03.2022 р. № 2158-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2158-20#n10> (дата звернення: 20.09.2023).

5. Богатирьов І. Г. Сучасний стан пенітенціарної системи України в умовах воєнного стану. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 24 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 21–22.

6. Шкута О. О. Проблеми забезпечення безпеки засуджених у місцях несвободи України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2022. Вип. 2. С. 36–39.